

a cascun missatge dos dies de *laer*» (*missatge* 'missatger'), referint-se al descans a què tindran dret els missatgers després de complerta una missió (La Pobla de Lillet, a. 1380, Serra Vilaró, *Pinós i Mataplana* III, 170). Aquesta substantivació seria encara viva a l'Empordà en la forma *lleeyer* «ocasión, tiempo para hacer algo», segons el *DAG*.

D'aquest *lleer* és derivat el modern *allerat* 'folgat, balder', 'sense subjecció ni trava', 'benestant, que té un bon passar'. El trobem encara en infinitiu *aleerarse* 'permetre's' en el Ss. XIII-XIV, amb totes dues *ee*: «los francesos no-s *aleeren* de matar les muyllers adulterans», «per res que dit sia en lo capítol presedent, negú no-s deu *aleerar* a mal parlar, ne a mal voler, de dones, ans les deu prear e honrar» en els caps. 58 i 12 del *Llibre de les Dones* d'Eiximenis (fº 46r1, 17v2, ms. A, que l'incunable modernitza en *alleran*, *allerar*; i amb una variant *alereada* en el ms., en la p. 41, 32 de l'ed., però dubto que sigui més que merament gràfica).

I ja com a transitiu amb un valor com 'facilitar, fer accessible' en el procés de Pere de Palau (Camara, 1295-9): «agué 35 sols. d'En B. d'Almadà, de calònia, que avie *aleberat* un vexel de vi a 'N P. d'Almadà» (CaCandi, *MiscHiCat.* II, 181);³ *aleerat* 'acomodat, que té gran llicència': «aquell qui és massa *aleerat* ve e cau en stament desmesurat e en malvats vicis» en el *Li. d'Ajustament* de la Bibl. Univ. Bna., S. xv, 72. *Lleriu*; *lleerivament*; *lleerivol*; *lleerosament*.

I d'aquí encara *allerament* 'permís', que apareix gràfiat *aledramentum* (o sigui *aledrament*) en un doc. de l'any 920 de l'Arxiu de Solsona, que pertanyia a la col·lecció que em deixà despullar el Canonge Llorens l'any 1964 (en donaré cita amb context en l'*Onom. Cat.*, sobre *Lòria*). Altrament aquest derivat verbal també va formar-se en occità antic: *se alezerar* «donner son temps à s'occuper», «sich (mit etwas) abgeben» figura en el vers 30 de *Qui bona chansó consira* del carcassonenc Raimon de Miraval (Kolsen, *ARom.* XXI, 313).

Del neutre plural *līcīta* 'coses lícites', segurament en el sentit de 'percepcions, cobrances lícites', prové sens dubte *lleuda*, primitivament *lezda*, *leḏda*: «damus tibi --- illam firam que solebatur teneri in termine Sancti Cucuphatis --- ut omnia que domui nostrae --- in ipsa fira necessaria fuerint emere, sine *ledda* et consuetudine et ullo usatico, quod non donamus»: es reserva el monestir de St. Cugat el fer compres a la fira, sense pagar-hi impostos, a. 1163 (*Cart.* de St. Cugat III, p. 215). De la forma *leuda* ja n'hem exemplificat, in extenso, un cas ben antic, a *BALA* (nota 1, CaCandi, *MiscHiCat.* II, 17); però n'hi ha molts en docs. ross. encara més antics: «non dent *leuda* ad mercatum de Ripoll», a. 1085, de nou *leuda* en docs. de 1095, 1097, 1113, 1126 i deu més en textos dels Ss. XII-XIV.

Per altra banda, en la forma arcaica *lezda* encara apareix en altres deu, des de 1181 a 1303 (*InvLC*); «concedimus im perpetuum quod omnes homines regni Valencie --- transeutes cum mercibus suis --- vel

Dertusam vel ejus pertinencias, dent tantummodo *lezdam*, sine pedagium, pro mercibus suis», privilegi de 1249 donat per Jaume I a favor dels comerciants de València (RLR IV, 245); la *Lleuda* de Cotlliure, de 1249, després aplicada a Tortosa, es publica a RLR IV, 249.

Queda: «la *leuda* que .l. dit senyor Rey pren --- en --- Pugçerdà», a. 1288 (RLR IV, 503); «Hec est memoria de *leudis* quas Dns. Rex recipit --- in villa Perpiniani», mj. S. XIII (copiat 1295) (ib., 365). En realitat el mot es troba pertot en el nostre domini, des de molt antic: en un doc. ribag. de 1076 (Serrano Sanz, *Not. y D. Hist. Ribag.*, p. 42). I seguia encara com a mot d'ús vivent en el S. XVII: «prochint --- los terminis de dret acostumats --- en rahó de les *lleudes* de Salses y Perpinyà», 1627 (RLR LXII, 295); «en Benasque --- tiene Antonio de Bardaxí la mitad de la *Lleuda* de dicha villa y valle», 1618, M. Agud (*Señorío de Concas*, 222, que cita «se llama *lezda* en los reinos orientales y *pedagium* (que puede identificarse con *portaticum*) en los occidentales»), d'un text de 1442 (amb bibliografia, p. 226).

Lleuda, ant. *lezda*, fou essencialment un mot privatiu del català, entre les llengües romàniques. Només que el seu domini s'estengué fins a l'Alt Aragó, on apareix en la forma *lezta* en el *Vidal Mayor*, mj. segle XIII, *leçda* en els *Fueros de Aragón* de c. 1300 (veg. els respectius glossaris de Tilander i cf. Baist, *ZRPh.* VII, 115ss. i Cejador, *Tesoro de la L. Cast.* VII, 61).⁴

Però més enllà de la nostra frontera Nord poques restes hi quedaren autòctones del mot; que generalment, en canvi, s'hi va expandir en forma fonètica manllevada del català, particularment cap al gascó. En la *Grande Charte* de St. Gaudens (a. 1203) trobem una evolució fonètica autòctona «paga *leyta* del senhor» 'étant frappée de la *leude* du seigneur', p. 28; però també ja en la forma manllevada del català «lo senhor à *leuda* en cavad o en arrocing» (ibid., p. 28, 'té dret a cobrar lleuda per cavall i per rossí'); allí mateix, en la lleuda de 1345, també apareix en les dues formes *leuda* i *lezda* (p. 68); i el derivat *leuderars de bing* 'mesures de vin', p. 64: el prestigi del dret català i de la nostra organització econòmica, va introduir-hi, doncs, aquest mot.

Tenint en compte que l'evolució fonètica de *z* en *u* només ha estat catalana, veiem que no sols a Comenge sinó fins al Bearn i les Landes. També trobem *leuda* a Narbona en el S. XIII (Mouyès, *Archives de Narbonne*, p. 195), en trobem més testimonis a l'Aude en el *Dict. Top.* de Sabarthès; i apareix en el trobador Bernard de Rovenac (--- 1241-1274 ---) que era de cap a Limós ja prop del Capcir (XIII, 25, p. p. Bosdorff, *RFgn.* XXII, 824), cf. M-Lübke, *Z. f. Österreich. Gymnasien*, 1891, AntThomas, *Essais de Ph. F.*, 216n., Schultz-Gora (*Litbl.* XXIX, 240). D'allí *leude* ha passat a ser mot de la terminologia francesa d'història i dret administratiu, veg. AntThomas, *Rom.* XXVIII, 196-7; i Brunot el cita en la seva *Hist. de la Langue Française* com a mostra de mot manllevat pel francès al català;